

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LIII

Уређивачки одбор:

*др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицкаји, др Милка Ивић,
др Павле Ивић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Слободан Ремейић, др Живојин Станојчић, др Светозар
Свијовић, др Срејко Танасић, др Драго Ћујић, др Егон Фекејте*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1997

децембар 1996.

МЕЂУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА „Прасловенски језик и његов распад“

У Кракову је од 5. до 7. децембра 1996. године одржана међународна научна конференција са темом „Prasłowiańszczyzna i jej rozpad“. Организатори конференције су били: Институт за словенску филологију, Катедра за општу и индоевропску лингвистику и Институт за источнословенску филологију Јагелонског универзитета, као и Славистички комитет Пољске академије наука и Средњоевропска комисија Пољске академије уметности.

Конференција је, између осталог, била посвећена великанима пољске славистике (у 1996. години стекло се неколико значајних јубилеја): Тадеушу Леру–Сплавнињском поводом 50-годишњице појављивања његове књиге *O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian*, Тадеушу Милевском поводом 30-годишњице смрти, Мјечиславу Малецком поводом 50-годишњице смрти и Франћишку Славском поводом 80. рођендана.

Основна тема конференције био је прасловенски језик, његова генеза, дијалекатско рашчлањавање и распад, као и настанак нових језичких групација. Ова тема привукла је најминентније стручњаке на пољу етимологије како из словенских, тако и из несловенских земаља (Пољске, Русије, Белорусије, Украјине, Бугарске, Словеније, Румуније, Немачке, Аустрије, САД).

Првог и трећег дана скупа одржана су пленарна заседања, док се другог дана рад одвијао у две секције.

Референти су своју пажњу усмрили на неколико кључних проблема:

а) временски распон прасловенског језика

Н. Birnbaum (Лос Анђелес), *Jak długo trwał okres prasłowiański* — сматра да је прасловенски период трајао отприлике две хиљаде година, од око 1000. г. п. н. е. до око 1000. г. н. е., при чему првих пет векова захвата период балто-словенског јединства, док последњих петсто година долази до постепеног распада прајезика Словена. Што се тиче периодизације прасловенског језика, аутор сматра да се на основу релативне хронологије гласовних промена он може поделити на неколико епоха. Насупрот томе, када је реч о развоју морфологије, творбе, синтаксичке и лексичке структуре, много

је теже установити било какву хронологију. Аутор је још најавио и свој реферат за предстојећи XII међународни конгрес слависта у Кракову у којем ће говорити о старословенском језику и староновгородском дијалекту као о најранијим потврдама два познопрасловенска дијалекта.

б) ареална структура и дијалекатска подељеност прасловенског језика

Г. Цыхун (Минск), *Арэальная структура праславяничины* — разликује дијалекатску подељеност прасловенског језика од његове ареалне структуре јер се у првом случају ради о генетској подели прасловенске језичке територије, а у другом о арсалној или ареално-типолошкој. За одређивање ареалне структуре прасловенског језика најважније је разлучити иновације од арханзама, при чему иновационе појаве одређују центар прасловенске ареалне структуре док се арханзми јављају на периферији. Што већи број прасловенских иновационих појава везује одређени савремени језик са свим осталим словенским језицима, то се његов одговарајући идиом налазио ближе центру прасловенске ареалне структуре, и обратно — што је мање заједничких прасловенских иновација у одређеном језику, то се он налазио даље од центра. L. Moszyński (Гдањск), *Językowe i pozajęzykowe kryteria dotyczące podziału dialektycznego prasłowiańszczyzny* — полазећи од књиге Л. В. Куркине *Диалектная структура праславянског језика по даним јужно-славјанској лексици*, Ljubljana 1992, са чијим се неким закључцима спори, сматра да се само на основу лексичког материјала не може утврдити дијалекатска структура прасловенског језика. Да би се одређена реч могла сматрати дијалекатском цртом, њен арсал се мора поклапати са ареалом системских карактеристика датог дијалекта. Н. Taborska (Варшава), *Wczesne dzieje krajów północno-zachodniej Słowiańszczyzny w świetle faktów językowych* — поново се враћа својој хипотези о повезаности кашупског и лужичких језика у раним фазама њиховог развјетка (X–XII в.). Ову претпоставку поткрепљује језичким иновацијама заједничким за Поморје и Лужице, у које спадају специфична вокализација јерова и низ лексичких паралела. А. Лома (Београд), *Дијалекатска раширеност позног прасловенског и старе словенске й-ленске формације* — разматра могућност да се поједине дијалекатске црте познопрасловенског језика вежу за ране словенске стнониме, осврћући се посебно на српско-лужичке изолексе. У овом блоку били су још и А. Непокупниј (Кијев), *Zróżnicowanie dialektalne języka prasłowiańskiego i współczesna geografia lingwistyczna Bałtów* и В. Оczkowa (Краков), *Południowosłowiańska wspólnota językowa*.

в) прасловенска фонетика

С. Warchoł (Лублин), *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad w aspekcie chronologizacji procesu palatalizacji spółgłosek* — полазећи од проучавања Трубецког, Куриловича, Лера-Сплавинског, Вајана и др. даје следећу хронологију процеса палатализације сугласника: а) први стадијум палатализације јотова-

них сугласника *s', z', g', k'* — XIII—V в. п. н. е.; б) I палатализација — V—I в. п. н. е.; в) палатализација лабијала — IV—V в. н. е.; г) палатализација група типа *tj, dj* и *kt', gt'* — после VII в. н. е.; д) III палатализација — на преласку између VII и VIII в. н. е.; љ) II палатализација — половина IX в. н. е.; е) тзв. севернословенска палатализација — XII в. н. е. М. Świerczowska (Краков), *Elementy kentumowe w słowiańszczyźnie* — у реферату који представља први део обимнијег рада анализира тзв. кентумски слој прасловенске лексике. Фонетским проблемима посвећени су и следећи реферати: G. Holzer (Беч), *Zur Rekonstruktion urslavischer Lautungen*; H. Schuster-Šewc (Лајпциг), *Działanie prawa otwartych głosek w późnym okresie języka prasłowiańskiego i ukształtowanie się słowiańskich makrodialektów*; J. Sabol (Прешов), *K rospadu prasłowiańskiej slabiky*; M. Enrietti (Торино), *Osservazioni sulla nascita e la caduta degli jer*; Г. Риков (Софија), *The long root vowels in the Slavic verbs of the type *běžr, *sěkr, *lějr*.

г) творба

W. Boryś (Краков), *Prasłowiański — poprasłowiański. Na granicy dwu epok* — приказује сволуцију словенске именске флексије почев од стања наслеђеног из праиндоевропског, преко промена које су се одиграле у раном прасловенском, све до стања карактеристичног за позни прасловенски. Након распада прасловенског јединства, у оквиру појединих словенских језика наставаљају се тенденције започете у прасловенско доба — постепено ишчезавају сугласничке основе прелазећи у експанзивне самогласничке; нестају оне вокалске основе које су већ у прасловенско доба биле репрезентоване малим бројем именица; непродуктивни деклинациони типови остављају свој траг у флексивним морфемама каснијих словенских деклинација. Реализација ових општесловенских тенденција била је различита у разним словенским језицима. J. Reinhart (Беч), *Przyczynę języków zachodniosłowiańskich do rekonstrukcji języka prasłowiańskiego (morfologia)* — прати судбину прасловенских морфолошких карактеристика у западнословенским језицима и утврђује степен њихове очуваности у тим језицима у поређењу са другим словенским групацијама.

д) лексика и фразеологија

Ж. Ж. Варбот (Москва), *Проблеми реконструкцији праславянског лексическог фонда* — поново указује на значај проучавања лексике у оквиру етимолошких гнезда. Генетска организација етимолошког гнезда која подразумева формални и семантички аспект, одликује се изразитом постојаношћу, те се на основу формалног и семантичког паралелизма са члановима гнезда чија је етимологија установљена, долази и до етимологије чланова сродних гнезда. Л. Селимски (Велико Трново), *Из праславянското лексикално наследство в българските диалекти* — на основу бугарског дијалекатског материјала допуњава и коригује неке прасловенске одреднице у ети-

молошким речницима. Л. В. Куркина (Москва), *Диалектныя различия в лексике праславянскаго языка (на материале лексики подсечно-огневого земледелия)* — анализира лексичку групу везану за архаичне типове земљорадње и у оквиру ње издаваја неколико хронолошких слојева: индоевропски, балтословенски и прасловенски. Поред термина посведочених на читавој словенској територији, нпр. **lazь*, **čertežь*, **terbežь*, има и оних који су ограничени једном групом језика, што значи да су настали у време дијалекатске поделености прасловенског језика или у доба самосталног развитка словенских језика. Најразгранатија терминологија примитивне земљорадње среће се на северу и југу словенске територије. Ауторка указује на лексичке специфичности оба ареала. М. Бјелетић (Београд), *Прасловенска лексика у Етимолошком речнику српскохрватског језика* — излаже методолошки приступ прасловенском наслеђу српскохрватског језика заступљен у новом Етимолошком речнику српскохрватског језика, као и допринос српскохрватског материјала реконструкцији прасловенског лексичког фонда. W. Sędzik (Краков), *Kształtowanie się pojęcia 'na zewnątrz' u Słowian* — констатује да су општа и најстарија одређења појмова 'foras, extra, foris' била *въпъ* и *въпѣ* која су из старих падежа прелазила у класу прилога, предлога и узвика и функционишу све до данас у појединим словенским језицима. Одређења типа *na pol'e*, *na pol'u* или *na dvorě*, *na dvorě* настала су такође у оквиру прасловенског језика ради конкретизовања локализација 'foras' и 'foris', али се не може установити који је тип старији. У словенским језицима постоји тенденција замењивања старијих одређења лексикализованим облицима (нпр. *найѡ.ѡе*, *сѡ.ѡа*), облицима изведеним од старе основе (нпр. *извана*, *изванка*) или новим речима (нпр. *изнуѡра*). Ј. Влајић–Поповић (Београд), *Семантика као критеријум у ѡпѡуњавању етимолошког гнезда* — на примеру глагола *косѡѡи* и неких његових деривата илуструје поступак примене семантике у реконструисању етимолошког гнезда. Лексиком и фразеологијом бавили су се и А. Šivic–Dular (Љубљана), *Južnoslovansko–zahodnoslovanske izoglose in njihov pomen za praslovansko dialektologijo*, Ј. Dudášová (Прешов), *K otázke juhoslavizmov v strednej slovenčine* и М. Basaj (Сосновјец), *Najstarsza warstwa frazeologii słowiańskiej*.

ђ) ономастика

Ономастичкој проблематици био је посвећен низ радова: Е. Eichler (Лајпциг), *Die westliche Peripherie des Slavischen (im Lichte der slavischen Sprachreste in Deutschland)*; Н. Schaller (Марбуѡр), *Der Zerfall der urslawischen Einheit und seine Reflexe in der Toponomastik Oberfrankens*; К. Rymut (Краков), *Onomastyka prasłowiańska — zakres i możliwości badawcze*; А. Cieślíkowa (Краков), *Czy antroponomia prasłowiańska znała przezwiska?*; М. Maléc (Краков), *Początki słowiańskich imion w formie imiesłowów biernych*; Ј. Udolph (Гетинген), *Typen urslawischer Gewässernamen*; Z. Babik (Краков), *Rzekome refleksy późnoprastłowiańskich procesów fonetycznych w substratowej toponimii strefy leśnej Europy Wschodniej*.

е) прасловенски и други индоевропски језици

Овим проблемом бавили су се: И. Дуриданов (Софија), *Die vermeintlichen venetischen, veneto-illyrischen, keltischen und thrakischen Elemente im Urslawischen*; R. Eckert (Грифсвалд), *Urslawisch-partiell baltische Entsprechungen und ihre Interpretation*; W. Smoczyński (Краков), *Z zagadnień apofonii bałto-słowiańskiej*; M. Mitu (Букурешт), *Rozpad prasłowiańszczyzny a pierwsze kontakty językowe słowiańsko-rumuńskie w VII–X wieku*.

ж) допринос пољских научника проучавању прасловенског језика

Закључно пленарно заседање домаћини су посветили својим великим претходницима: F. Sławski (Краков), *„O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian“ Tadeusza Lehra-Splawińskiego po pięćdziesięciu latach*; T. Z. Orłóś (Краков), *Studia Tadeusza Lehra-Splawińskiego nad słownictwem prasłowiańskim*; L. Bednarczuk (Краков), *Rozpad języka prasłowiańskiego w świetle badań prof. Milewskiego i nowszych hipotez etnogenetycznych*; T. Szymański (Краков), *Język prasłowiański w ujęciu Franciszka Sławskiego*; J. Siatkowski (Варшава), *Badania Zdzisława Stiebera nad prasłowiańszczyzną*; S. Urbańczyk (Краков), *Wspomnienia o Tadeuszu Lehrze-Splawińskim, Tadeuszu Milewskim i Mieczysławie Małeckim*. Овом блоку радова прикључују се и J. Rusek (Краков), *Wkład slawistyki krakowskiej w badania słowotwórstwa prasłowiańskiego* и W. Witkowski (Краков), *Poglądy Smal-Stockiego na genezę języka ukraińskiego w świetle danych współczesnej dialektologii*.

з) остало

K. Wrocławski (Варшава), *O formie artystycznej tekstów ludowych zapisanych przez M. Małeckiego w Macedonii Egejskiej*; M. Parczewski (Краков), *Archeologia o początkach różnicowania kulturowego Słowian*.

Конференција је показала која су истраживачка усмерења науке о прасловенском језику актуелна у садашњем тренутку, који су најважнији проблеми који заокупљају пажњу етимолога и како их они у овом тренутку решавају.

Уједно је ово била прилика да се етимолошкој јавности представе и резултати истраживања београдског етимолошког колектива, тренутно најмлађег у словенском свету.

Сви прочитани реферати биће објављени у зборнику радова скупа.

Београд

Марија Бјелетић